

ÚSTAV
BOHEMISTICKÝCH STUDIÍ
Filozofická fakulta
Univerzita Karlova

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Karlova

Ústav bohemistických studií

Jsou žáci na podprahové
úrovni schopni produkovat
různorodé texty?

Multidimenzionální přístup k
češtině jako cizímu jazyku

Adrian Jan Zasina

Ostrava, 25. 1. 2023

Poděkování

Tato práce vznikla za podpory projektu Mezinárodní mobility výzkumných, technických a administrativních pracovníků na UK č. CZ.02.2.69/0.0/0.0/18_053/0016976.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Úvodem

- Současné empirické studie provedené na angličtině nerodilých mluvčích potvrzují, že pokročilí žáci jsou schopni produkovat různorodé texty (Biber et al., 2016; Qiu et al., 2022; Staples et al., 2018)
- Zkoumání psané produkce žáků na podprahové úrovni není běžné (Kim & Nam, 2019)
- Použití multidimenzionálního modelu češtiny ke zkoumání podobnosti a rozdílu v rámci nerodilých českých textů

Výzkumné otázky

- Vytvářejí žáci na podprahové úrovni češtiny různorodé texty v rámci různých zadání s ohledem na jazykovou variabilitu?
  1. Zda jednotlivá zadání projevují rozdílné charakteristiky v psané produkci žáků na podprahové úrovni?
  2. Lze identifikovat nějaké podobnosti mezi rodilými a nerodilými texty z hlediska registrů v češtině?

Multidimenzionální analýza

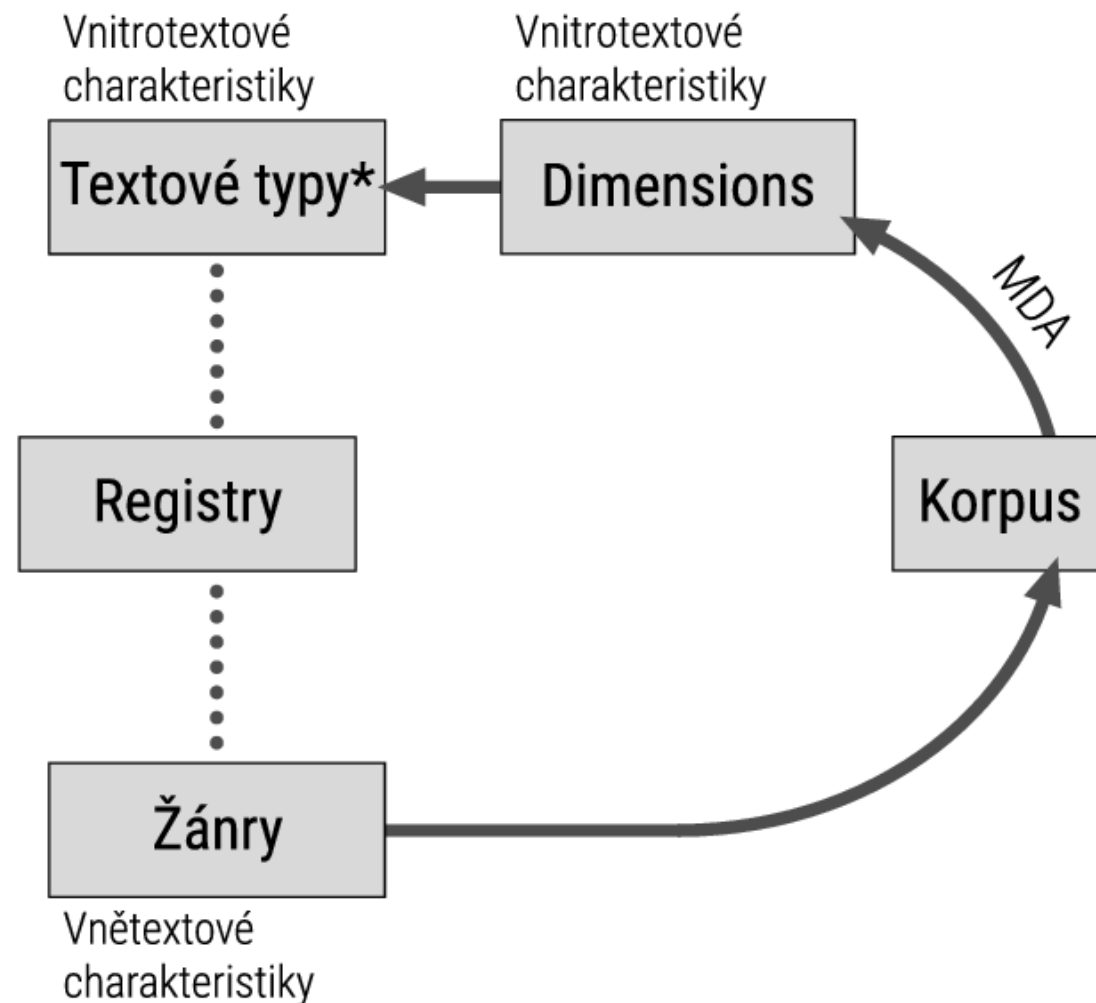
Multidimenzionální analýza(MDA)

- MDA se snaží uchopit rozsah variace v jazyce na základě souvýskytu jazykových rysů
- Jedná se o funkční variability
- Poprvé provedená pro rodilou angličtinu D. Biberem (1988, 1989)
- Později aplikovaná na mnoho dalších jazyků: španělštinu, brazilskou portugalsčinu, korejštinu, taiwanštinu, tuvalštinu, (cf. Biber, 2014)

Fáze MDA

1. Sestavení korpusu
2. Jazykové rysy: operacionalizace & extrakce
3. Statistické vyhodnocení (faktorová analýza)
4. Interpretace výsledků

Žánr vs. registr

Vánoční cukroví

Zdroj: <https://pxhere.com/en/photo/672515>

České dimenze variability

---

1. dynamický (+) vs. statický (-)
2. spontánní (+) vs. připravený (-)
3. vyšší (+) vs. nižší (-) stupeň koheze
4. polytematický (+) vs. monotematický (-)
5. vyšší (+) vs. nižší (-) míra explicitní adresnosti
6. obecný (+) vs. konkrétní (-)
7. prospektivní (+) vs. retrospektivní (-)
8. postojovost (+) vs. faktualnost (-)

České dimenze variability

---

1. dynamický (+) vs. statický (-)
2. spontánní (+) vs. připravený (-)
3. vyšší (+) vs. nižší (-) stupeň koheze
4. polytematický (+) vs. monotematický (-)
5. vyšší (+) vs. nižší (-) míra explicitní adresnosti
6. obecný (+) vs. konkrétní (-)
7. prospektivní (+) vs. retrospektivní (-)
8. postojovost (+) vs. faktualnost (-)

Data a metodologie

Data

Žákovské texty

- Studenti **prvního ročníku Bohemistiky pro cizince** na Jagellonské univerzitě v Krakově
- Sběr dat provedený během speciálního kurzu *Gramaticko-lexikální cvičení pro bohemisty*
- **16** studentů (14 žen, 2 muži)
- Úroveň: **A2**
- Věk: **19-24**

Zadání

---

1. Neformální dopis {DOP}
2. Popis místa {MIS}
3. Reflexe (argumentace) na téma výhod a nevýhod současných médií {MED}
4. Vyprávění o světě v roce 3000 {300}

Zadání

---

1. {DOP} – neformální dopis může vyjadřovat osobní postoj (*Jaká česká jídla jste ochutnal/-a?*), komentovat události (*návštěva Prahy*), poskytovat informace o faktech (*Jak dlouho tady budete?*) a může používat více kauzálních frází k popisu činností (*Co v Praze děláte?*)
2. {MIS} – popis divného místa má tendenci k použití minulého času, popisu události (*Kde a kdy to bylo?*) a situace (*Co bylo na tom divného?*)

Zadání

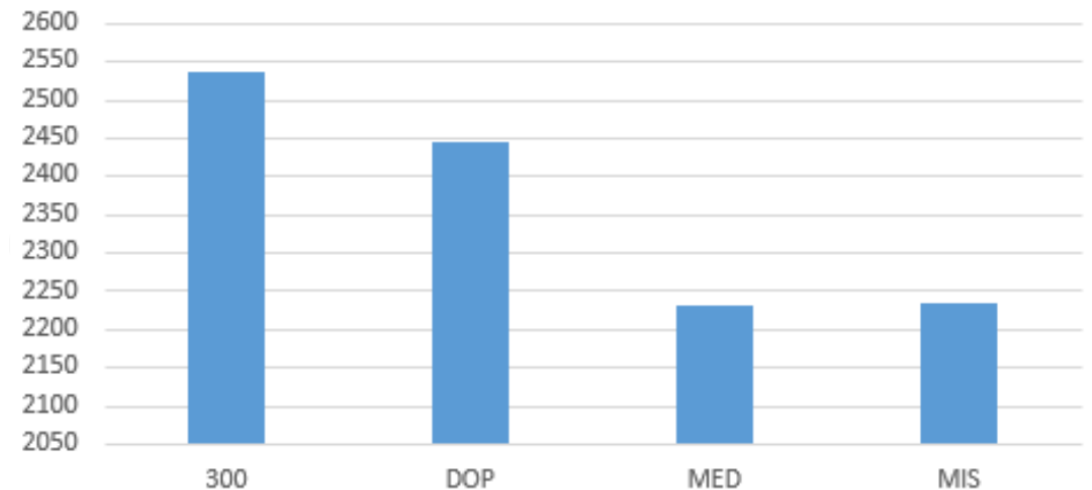
3. {MED} – argumentace je převážně úvahou o kladech a záporech dnešních médií (*Vyjádřete svůj kladný nebo záporný vztah k uvedené otázce*); může poskytovat vlastní nápady a argumenty na podporu vlastního názoru (*Mohou být současná média ohrožením pro lidskost?*)
4. {300} – vyprávění je o faktech v budoucnosti (*Jaká bude politická situace na světě?*); pisatel popisuje vlastní představivost (*Jak se změní příroda?*) a abstrakci (*Bude možný let na Mars?*)

Žákovské texty

- Napsané mimo hodinu v rámci DÚ
- 62 texty
- 150 slov na text
- 125-203 rozsah slov
- Texty byly zpracovány v nástroji TEITOK (Janssen, 2016)
- Velikost korpusu: 9,447 slov

Graf 1. Počet slov pro každé zadání v korpusu

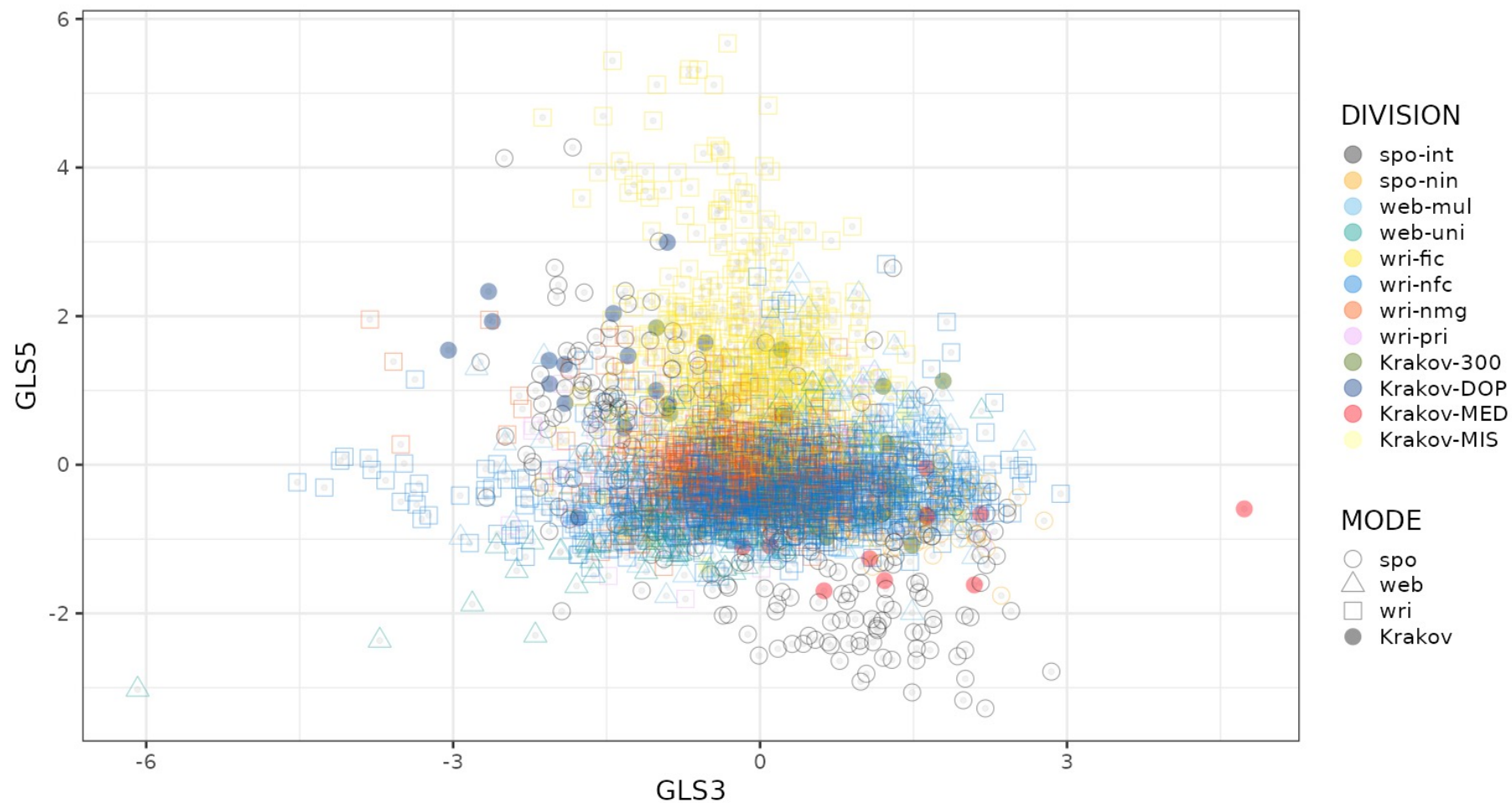

Operacionalizace

---

1. Anotace dat stejným způsobem jako původní česká MDA
2. Použití 122 jazykových rysů
3. Faktorová analýza (Biber, 1988, p. 79)
4. Projekce žákovských textů na 8-dimenzionální prostor
5. Interpretace žákovských textů v rámci 8-dimenzionálního prostoru

2-dimenzionální prostor

Charakteristika zadání

Srovnání mediánů faktorových skóre

DIM1		DIM2		DIM3		DIM4	
DOP	MIS	DOP	MIS	DOP	MIS	DOP	MIS
0,84	0,95	0,20	0,38	-1,61	-0,52	0,81	0,85
0,77	0,67	-0,05	-0,54	1,22	0,39	0,30	0,30
MED	300	MED	300	MED	300	MED	300

DIM5		DIM6		DIM7		DIM8	
DOP	MIS	DOP	MIS	DOP	MIS	DOP	MIS
1,38	-0,56	-0,51	0,55	0,86	1,11	-0,69	-0,40
-0,68	0,23	0,68	-1,65	2,82	3,47	0,07	-0,75
MED	300	MED	300	MED	300	MED	300

Neformální dopis {DOP}

- Nejnižší stupeň koheze (DIM3) :
  - číslovky (základní: *dva, tři dny*, řadové: první)
  - nízký výskyt: *korelativa*, *jmenný přísudek substantivní*, *vztažné věty typu který*, *inventář zájmen*, *inventář spojek*, *kondicionál*, *dativ substantiv*, *komplementace slovesa*, a frekventované *n-gramy*
  - naprostý nedostatek: *morfologická konkurence koncovek -é vs. -i* a *infinitiv na -ci*
- Nejvyšší míra explicitní adresnosti (DIM5):
  - všechny typy *otázek* (*Byla jsi někdy v Praze?*), *slovesa ve 2. osobě* (*jsi, máš*), *otázky doplňovací* (*Jak se máš?*) a *zájmena ve 2. osobě* (*ti, tvůj*)
- Bohatá slovní zásoba (DIM4):
  - *toponyma* (*Praha, Česká republika, Evropa*), *nominativ* a *akuzativ* (*Včera jsem navštívila Pražský hrad*)
- Koncentrace informací (DIM6)

Popis místa {MIS}

- Nejdynamičtější zadání (DIM1) :

- časté užití **minulého času** (*To bylo divné místo*)
- **slovesa**, **verba finita**, **indikativ** a **slovesný vid – perfektum**

- Nejspontánnější (DIM2):

- mírně vyšší skóre pro **ukazovací zájmena** (*Když o tom mluvím...*), **adverbia vyjadřující určení místa či směru** (*byly tam odpadky*) a **polyfunkční to** (*to je moje univerzita*)

- Nejpolytematičtější (DIM4):

- **toponyma** (*v Krakově, v Polsku*)

- Mírně nižší stupeň koheze (DIM3)

- Nižší míra explicitní adresnosti (DIM5)

Argumentace {MED}

- Nejvyšší stupeň koheze (DIM3) :
  - **přítomný čas** (*Dnes media jsou hlavním zdrojem informací*), **dativ** (*Internet pomáhá při učení nejen žákům nebo studentům, ale také dospělým lidem*) a **komplementace slovesa** (*Myslím že média namají jen špatných vlastností*)
- Nejnižší míra explicitní adresnosti (DIM5):
  - nedostatek: **otázky doplňovací**, **zájmena ve 2. osobě**, **vykřičník**, **vokativ**, **imperativ**
- Středně prospektivní (DIM7):
  - **přítomný čas** a užití **modální substantiva**, **adjektiva**, **adverbia** a **partikule** (*chceme, jistá, samozřejmě, třeba*)
- Obecné vyjadřování (DIM6):
  - **koordinace** (*Mohou učit a rozšířit horizonty*), **sémanticky vyprázdněná adjektiva** (*celý, jednoduchý, volný*) a **konjunkce** (*Ale myslím, že nejsou vždy důvěryhodné*)

Vyprávění {300}

■ Nejpřípravenější (DIM2):

- **nominative-akuzativ** (*svět, přírodu*), **substantiva obecně** (*budoucnost, důvěra, cestování*)
- nízký výskyt: **kontaktové výrazy**, **expresivní částice vyjadřující hodnocení, postoj, modalitu**, úžení -é > -í/ý v koncovce, **polyfunkční to**, **sémanticky vyprázdněná adverbia**
- naprostý nedostatek : **interjekce**, **přehláska ý > ej v kořeni** a **v koncovce**, **opakování identických slov**

■ Nejkonkrétnější vyjadřování (DIM6):

- **číslovky** (*několik, 3000, druhou*) a **klastry substantiv** (*Jižní Americe, úroveň moří*)

■ Nejprospektivnější (DIM7):

- **slovesa ve futuru** (*Nebude tam léto nebo jaro, Nebude tam žádná důvěra*) a **jmenný přísudek adjektivní** (*je to možné, to bude nepotřebné*)

■ Nejvíce faktuální (DIM8)

Registrová vzdálenost

Registry v češtině

■ Statické registry:

1. **Analýza**: statický monotematický
2. **Popularizace**: statický polytematický obecný
3. **Žurnalistika**: statický nevyhraněný
4. **Fakta**: statický polytematický konkrétní
5. **Argumentace**: statický kohezní

■ Dynamické registry:

1. **Anketa**: dynamický neadresný
2. **Konverzace**: dynamický spontánní
3. **Komentář**: dynamický postojový
4. **Scénář**: dynamický adresný
5. **Narace**: dynamický retrospektivní

Registrová vzdálenost žákovských textů

REGISTER	DOP	MIS	MED	300
1. ANALYSIS	4.88	4.24	5.35	5.53
2. POPULARISATION	3.45	3.34	4.19	4.93
3. QUESTION ANSWERING	5.18	4.09	3.68	4.98
4. CONVERSATION	4.22	4.32	5.81	5.96
5. COMMENTARY	3.38	2.90	3.35	3.96
6. JOURNALISM	3.53	3.20	4.21	5.01
7. SCREENPLAY	3.55	5.02	6.20	5.16
8. FACTS	3.66	4.00	5.30	4.65
9. NARRATION	3.59	3.62	4.95	5.71
10. ARGUMENTATION	4.61	3.71	3.97	5.21

Registrová vzdálenost - shrnutí

- Všechna zadání silně korelují s komentářem, který je dynamický a extrémně postojový
- Nejvágnějším zadáním je {DOP} a následně {MIS}
- Žákovská argumentace {MED} je vysoce dynamická kvůli nízké jazykové úrovni studentů
- {300} má nejblíž ke komentáři, který je registrem sdružujícím především webové texty a soukromou korespondenci; tohoto typu texty jsou vysoce dynamické a prospektivní

Závěry a výhled do budoucna

Interpretace

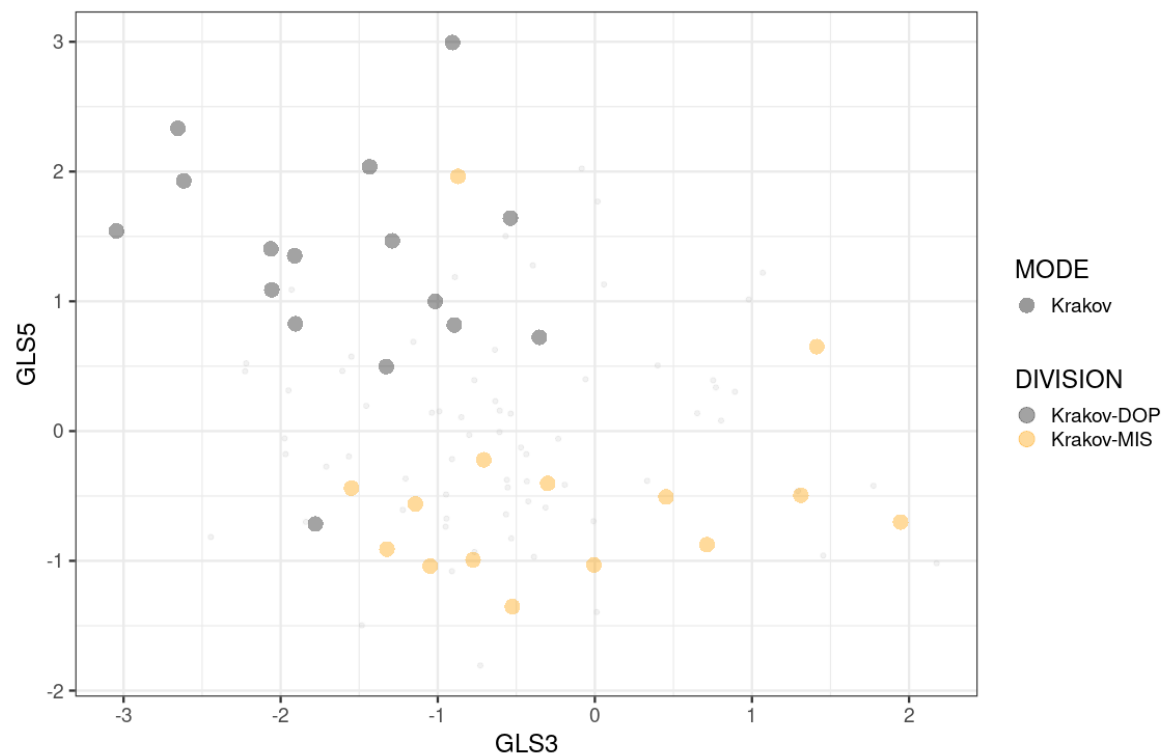

Čtyři zvolené úkoly jsou z hlediska funkce různorodé.

- Dopis má nejnižší stupeň koheze a nejvyšší míru explicitní adresnosti
- Popis místa je spontánní a polytematický
- Argumentační esej má nejvyšší míru koheze a nejnižší míru explicitní adresnosti
- Vyprávění nejvíce konkretizuje informace a je nejprogresivnější
- Časté verbální fráze v psané produkci jako znamení nízké úrovně psaného projevu žáka

Interpretace

- Žákovská argumentace se blíží argumentačnímu registru
- Vyšší podíl na textové variabilitě má registr než idiolekt autora (Cvrček, Laubeová, et al., 2020a)

Výhled do budoucna

- Vliv jazykové úrovně na repertoár lingvistických rysů
- Vliv mateřštiny na jazykovou variabilitu
- Rozdíly mezi rodilými a nerodilými texty v rámci stejných zadání

Závěrem

- První pokus o empirickou evidenci češtiny nerodilých mluvčích a její registrovou variabilitu
- Užitečnost MD modelu v analýze žákovských textů produkováných žáky na podprahové úrovni
- *Non-nativeness* (čes. nepřirozenost) v psané produkci není omezena na jediný rys, ale je mnohem komplexnějším jevem

Děkuji za pozornost!

Adrian Jan Zasina

adrian.zasina@ff.cuni.cz

ÚSTAV
BOHEMISTICKÝCH STUDIÍ
Filozofická fakulta
Univerzita Karlova

Bibliografie

- Asención-Delaney, Y., & Collentine, J. (2011). A multidimensional analysis of a written L2 Spanish corpus. *Applied Linguistics*, 32(3), 299–322.
- Biber, D. (1988). *Variation Across Speech and Writing*. Cambridge University Press.
- Biber, D. (1989). A typology of English texts. *Linguistics*, 27(1), 3–43. <https://doi.org/10.1515/ling.1989.27.1.3>
- Biber, D. (2014). Using multi-dimensional analysis to explore cross-linguistic universals of register variation. *Languages in Contrast*, 14(1), 7–34. <https://doi.org/10.1075/lic.14.1.02bib>
- Biber, D., Gray, B., & Staples, S. (2016). Predicting Patterns of Grammatical Complexity Across Language Exam Task Types and Proficiency Levels. *Applied Linguistics*, 37(5), 639–668. <https://doi.org/10.1093/applin/amu059>
- Cvrček, V., Komrsková, Z., Lukeš, D., Poukarová, P., Řehořková, A., & Zasina, A. J. (2018). Variabilita češtiny: Multidimenzionální analýza. *Slovo a slovesnost*, 79(4), 293–321.
- Cvrček, V., Komrsková, Z., Lukeš, D., Poukarová, P., Řehořková, A., & Zasina, A. J. (2021). From extra- to intratextual characteristics: Charting the space of variation in Czech through MDA. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*, 17(2), 351–382. <https://doi.org/10.1515/cllt-2018-0020>
- Cvrček, V., Laubeová, Z., Lukeš, D., Poukarová, P., Řehořková, A., & Zasina, A. J. (2020). *Registry v češtině*. Nakladatelství Lidové noviny.
- Kim, J., & Nam, H. (2019). How do textual features of L2 argumentative essays differ across proficiency levels? A multidimensional cross-sectional study. *Reading and Writing*, 32(9), 2251–2279. <https://doi.org/10.1007/s11145-019-09947-6>
- Qiu, X., Lo, Y. Y., & Teng, X. S. (2022). Development of L2 disciplinary literacy: A multidimensional analysis. *System*, 110, 1–15. <https://doi.org/10.1016/j.system.2022.102907>
- Staples, S., Biber, D., & Reppen, R. (2018). Using Corpus-Based Register Analysis to Explore the Authenticity of High-Stakes Language Exams: A Register Comparison of TOEFL iBT and Disciplinary Writing Tasks. *The Modern Language Journal*, 102(2), 310–332. <https://doi.org/10.1111/modl.12465>
- Weigle, S. C., & Frigal, E. (2015). Linguistic dimensions of impromptu test essays compared with successful student disciplinary writing: Effects of language background, topic, and L2 proficiency. *Journal of English for Academic Purposes*, 18, 25–39. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2015.03.006>
- Yan, X., & Staples, S. (2020). Fitting MD analysis in an argument-based validity framework for writing assessment: Explanation and generalization inferences for the ECPE. *Language Testing*, 37(2), 189–214. <https://doi.org/10.1177/0265532219876226>